فصلنامه مطالعات کاربردی در علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی
سال هشتم، شماره ۵ (پیاپی: ۳۷)، زمستان ۱۴۰۴

تحلیل کیفی ابعاد سواد رسانه و تربیت رسانه‌ای درکودکان و نوجوانان

حمزه آبار[۱]، رفائیل آزادیان دلسم [۲]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۲۹
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۰۲
کد مقاله: ۷۵۳۲۰

چکـیده

هدف این پژوهش ارائه تصویری جامع از مولفه‌های مرتبط با ارتقای سواد رسانه ای از طریق ترکیب تحقیقات پیشین با هدف تحلیل کیفی ابعاد سواد رسانه و تربیت رسانه ای به کودکان و نوجوانان انجام شده است. روش پژوهش حاضر از لحاظ هدف، بنیادی است و با روش کیفی و رویکرد فراترکیب هفت مرحله‌ای "سندلوسکی و باروسو" انجام شده است. جامعه پژوهش حاضر تعداد ۱۲۰ مقاله علمی معتبر منتشر شده طی سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۲۲ است که پس از پایش و کنترل کیفیت متون و محتوا، تعداد ۵۶مقاله مرتبط با روشی هدفمند انتخاب و برای کدگذاری و تحلیل مورد استفاده قرار گرفتند. یافته ها پس از بررسی نتایج تحقیقات قبلی و ترکیب نتایج، ۵ مقوله اصلی استخراج شد نتایج حاصل از پژوهش حاضر نشان داد که آموزش سواد رسانه ای به کودکان و نوجوانان شامل ۵ مولفه که عبارتند از: تدوین اهداف-تفکر انتقادی-فرهنگ شهروندی-مهارت‌های زندگی وسواد اطلاعاتی می باشد. با شناسایی مولفه‌های و بکارگیری آن می‌توان درجهت اصلاح و بهبود تربیت کودکان ونوجوانان در نظام آموزشی گام نهاد. مهارت سواد رسانه‌ای در پهنه این ارتباط موجب فعال شدن مخاطب شده باعث می شود که به انتخاب رسانه و گزینش آگاهانه پیام های مختلف دست بزند.

واژگـان کلـیدی: آموزش، سواد رسانه، آسیب شناسی، سواداطلاعاتی، کودک ونوجوان

۱ - نویسنده مسئول: دکتری برنامه ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان مازندران، ایران
hamzeh.abar@yahoo.com

۲ -

۱- مقدمه

همزمان با ورود به قرن حاضر، سیستم های اطلاعاتی و ارتباطاتی به طور فزاینده ای دچار پیچیدگی و همه جانبه گرایی شده اند. این پیچیدگی ها موجب شده اند تا پیام های تولید شده توسط رسانه ها جمعی، مخاطبان خود را در گوشه و کنار جهان دچار نوعی سردرگمی و تردید در انتخاب پیام ها کنند، بنابراین ضرورت شناخت مهارت سواد رسانه ای برای درک تولیدات رسانه جمعی بسیار ضرورت دارد. به نظر باری دونکان مهمترین ضرورت های سواد رسانه ای از سوی رسانه های جمعی: رسانه‌ها بر حیات فرهنگی و سیاسی ما سلطه دارند. تقریباً همه اطلاعات، جز مواردی که آنها را بطور مستقیم تجربه می‌کنند، رسانه‌ای شده‌اند. رسانه‌ها قادرند مدل‌های ارزشی و رفتاری پرقدرتی خلق کنند.سواد رسانه‌ای می‌تواند مصرف رسانه‌ای ما را لذت‌بخش‌تر کند و یک رابطه انفعالی را به یک رابطه فعال تبدیل نماید. رسانه‌ها بدون آن که فعال کردن خودآگاه، بر ما اثر می‌گذارند.

بر اساس تعریف یونسکو در سال ۱۹۵۱ به فردی که توانایی درک خواندن و نوشتن متنی ساده در زندگی روزانه خود را داشت فرد باسواد گفته میشد، همگام با رشد و پیشرفتهای وسیع در حوزه فناوریهای اطلاعات و ارتباطات و سایر تحولات متأثر از این پیشرفت ها مفهوم سواد نیز تغییر کرده است.

با پیدایش و گسترش انقلاب تکنولوژی در دهه ۱۹۸۰ جهان به مرحله جدیدی گام نهاد، که در آن رسانه ها ضمن تکامل و تنوع، به یکی از اجزای اصلی جوامع بشری تبدیل شده اند. بنابراین برای این که بتوان در برابر رسانه های متعدد، مخاطبینی داشت که در کنار بهره برداری آگاهانه و فعالانه از این رسانه ها، خود را در مقابل چالشها حفظ نمایند، باید سواد جدیدی ایجاد کرد. پس نیازمند ارائه تعریف گستردهتری از سواد و افزایش فضای مفهومی آن هستیم؛ که معمولاً به معنای توانایی خواندن و نوشتن صرف نیست بلکه بهره مندی از تفکر منتقدانه در برخورد با رسانه هاست که از آن به عنوان "سواد رسانه ای" یاد می شود، این آموزش روش و چارچوب جدیدی فراهم میکند که برای زندگی شهروندی قرن ۲۱ ضروری است (دهقان شاد و محمودی کوکنده، ۱۳۹۱)

سواد رسانه ای مجموعه ای از چشم اندازها[1] یا جنبه های فکری است که ما برای قرار گرفتن در معرض رسانه، فعالانه[2] از آن‌ها بهره برداری می کنیم تا معنای پیام هایی را که با آن‌ها روبه رو می شویم، تفسیر کنیم. ما چشم اندازهای خود را با استفاده از ساختارهای دانش خود می سازیم و برای ساختن ساختارهای دانش، به ابزار و مواد اولیه نیاز داریم. این ابزار، مهارت های ما و ماده اولیه، اطلاعات به دست آمده از رسانه ها و دنیای واقعی است. استفاده فعالانه از رسانه ها بدان معنی است که ما از پیام ها آگاهیم و به طور خودآگاهانه با آن ها تعامل داریم. به طور سنتی، سواد رسانه ای به توانایی تحلیل و ارزیابی محصولات رسانه ای و به طور گسترده تر به ایجاد ارتباط موثر و از طریق نگارش خوب اطلاق می شود. طی نیم قرن گذشته، سواد رسانه ای شامل توانایی تحلیل شایسته و به کارگیری ماهرانه روزنامه نگاری چاپی، محصولات سینمایی، برنامه های رادیویی و تلویزیونی و حتی اطلاعات و مبادلات رایانه ای (از جمله تعاملات زمان واقعی از طریق شبکه جهانی اینترنت) شده است.(بروان،۱۳۸۷)

آموزش سواد رسانه ای در جامعه آمیزه ای از فنون و تکنیک های بهره برداری مؤثر از تولیدات رسانه ای و نوعی کسب بینش و نگرش برای تشخیص این است که، در عصر رقابت رسانه ای امروزه کدامیک از این وسایل ارتباط جمعی می توانند اطلاعات سودمند و ضرورت مندی را برای افکار عمومی آماده کنند. بر این اساس« انسان شناسان، جامعه شناسان، زبان شناسان، مورخان، دانشمندان ارتباطات و در واقع تمامی رشته هایی که در باب چگونگی ارتباط افراد و گروه ها جهت ادامهٔ حیات، بهروزی و پیشرفت مطالعه می کنند، مدت هاست که بدین نتیجه رسیده اند که گذار انسان از فرهنگ شفاهی به فرهنگ مکتوب، منجر به افزایش توانایی او در کنترل زندگی و محیط پیرامونی اش گشته است. (باکینگهام،۱۳۸۹)

بر همین اساس در عصر اطلاعات ، سواد رسانه ای نوعی مهارت بقاء محسوب می شود. افرادی که دارای سواد رسانه ای هستند می توانند از میان انبوه اطلاعات دست به انتخاب بزنند؛ به عبارت دیگر توانایی این را دارند تا اطلاعات مفید و ضروری و نیز محل و نحوه ی دستیابی به آنها را تشخیص دهند؛ اطلاعات را ارزیابی کنند و به طور مؤثر از آن در حل مشکلی خاص یا تصمیم گیری به منظور کمک به جوانان در جهت دستیابی به برترین امتیاز استفاده کنند. (جعفری نژاد،۱۳۸۶).

سواد رسانه ای به ما کمک می کند تا احساسات و هیجانات را به نفع خود به کار گیریم و نگذاریم علیه فرد وارد میدان شوند. سواد رسانه ای روابط مبتنی بر عشق و دوستی را در میان مردم خلق می کند، همکاری و تعاون را ممکن می سازد، و موجب تسهیل جریان احساسات در جامعه می شود (بهمنی و بوستانی،۱۳۹۴). احساسات با عمل کردن به مثابه یک صافی به توجه فرد جهت می دهند و به نظامی از واکنش های شرطی تبدیل می شوند. اکثر مردم، به خصوص مردها، با شنیدن کلمه احساسات و احساسات معذب می شوند. مردها به گونه ای از این موضوع هراس دارند که انگار اگر احساسات شان را بروز دهند همه راز های عمیق و دردناک خود را بر ملا ساخته اند. اکثر مردم فکر می کنند که با آموزش سواد رسانه ای، کنترل خود را بر زندگی شخصی و حرفه ای از دست می دهند. البته این ترس کمی قابل توجیه است زیرا برداشتن سدها و موانعی که مانع از جاری شدن احساسات

1 Perspective
2 Actively

می شوند می تواند فرد را دچار دردسر کند. اما سواد رسانه ای فقط به معنای رها کردن احساسات و احساسات نیست. بلکه نکته مهم تر این است که یاد بگیرد احساسات خود را درک کند، و آنها را کنترل و اداره کند. اغلب افراد جامعه باید مهارت های لازم را در زمینه احساسات و هیجانات بیاموزند. بعضی افراد در سطح عالی از سواد رسانه ای رشد می کنند، اما بخش قابل توجهی از افراد از چگونگی به کارگیری این مهارت مطلع نیستند. اکثر مردم بر این باورند که با آموزش سواد رسانه ای، کنترل خود را بر زندگی شخصی و حرفه ای از دست می دهند. البته این ترس کمی قابل توجیه است، زیرا برداشتن سدها و موانعی که مانع از جاری شدن احساسات می شوند، می تواند افراد را دچار مشکل کند. اما سواد رسانه ای فقط به معنای رها کردن احساسات و احساسات نیست، بلکه به افراد چگونگی درک، کنترل و اداره احساسات را می دهد (لاری منفرد و خدایاری،۱۴۰۱). دانیل گولمن، روان شناس و نویسنده هوش عاطفی می نویسد: زندگی خانوادگی نخستین آموزشگاه فرد برای آموختن درباره عاطفه است. فرد در این فضای خصوصی باد می گیرد که چه احساسی درباره خودش داشته باشد و دیگران چه واکنشی به احساس های فرد نشان می دهند. درباره این احساس چگونه فکر کرد و چه واکنش هایی را می توان انتخاب کرد. این آموزش عاطفی فقط از طریق گفتار و رفتار مستقیم پدر و مادر با فرزندان رخ نمی دهد بلکه رفتار پدر و مادر در واکنش، احساسات خود با همسر نیز سر مشق فرزندان می گردد. برخی والدها، آموزگارانی با استعداد درخشانی در زمینه احساسات به شمار می آیند و برخی دیگر بسیار ضعیف هستند. گولمن والدهایی را که در جریان احساسات فرزندانشان قرار می گیرند راهنمایان عاطفه می خواند (ریس، ۲۰۱۶). وی والدهای راهنمای عاطفه را به مربیان ورزش تشبیه می کند که روش های رویارویی با افت و خیزهای زندگی را به فرزندانشان یاد می دهند. آن ها به ابزار خشم، اندوه یا ترس فرزندشان اعتراض نمی کنند اما آن ها را نادیده نیز نمی گیرند. آن ها احساسات منفی را به عنوان واقعیت زندگی می پذیرند و از لحاظات احساسی به عنوان فرصت هایی برای آموزش درس های مهم زندگی به فرزندان و ایجاد روابط صمیمانه تر با آن ها استف اده می کنند (سعیدی و رضایی،۱۳۹۹).

مفهوم راهنمایی عاطفه مفهوم ساده ای بر مبنای شعور است که در عمیق ترین احساس عشق و همدلی برای فرزندان سرچشمه دارد، اما متاسفانه فقط دوست داشتن فرزندان موجب نمی شود که هر پدر و مادری راهنمای عاطفه باشد. به علاوه تصمیم آگاهانه پدر یا مارد مبنی بر رفتار مثبت و مهربانه با فرزند نیز الزاما به راهنمایی عاطفه نمی انجامد بلکه راهنمایی عاطفه هنری است که به هوشیاری عاطفی و مجموعه خاصی از رفتارهای حل مشکل و خوب گوش دادن نیاز دارد. این رفتارها از طریق مشاهده خانواده های سالم و کار آمد؛ خانواده هایی که می توان آن ها را دارای هوش عاطفی خواند قابل تشخیص می باشد گولمن در میان والدهایی که در آموزش هوش عاطفی به فرزندانشان موفق نیستند سه دسته تشخیص می دهد: والدهای بی اعتناء والدهای ناراضی و والدهای بی عنان (علی قارداشی و همکاران، ۱۴۰۱).

برای این که درک کامل تری از چگونگی پرورش هوشمندی شخصی داشته باشد، باید به نظریه پردازان دیگری که بهره هوشمندانه گاردنر را دنبال کرده اند توجه کرد که از همه قابل توجه تر روان شناس دانشگاه پل، پیتر سالووی است. او راهی را که از طریق آن می توان هوشمندی را به احساسات آورد. با جزئیات دقیق نقشه بردی کرده است. در سال های اخیر یک گروه رو به رشد از روان شناسان به نتیجه مشابهی رسیده تند و با گاردنر توافق دارند که مفاهیم قدیمی بهره هوشی به دور یک محور بار یک مهارت های زبانی و ریاضی می گردند و این که انجام خوب تست های بهره هوشی مستقیما موفقیت کلاسی را پیش بینی می کند. اما وقتی مسیرهای زندگی از دانشگاه جدا می شود. تاثیر کم و کمتری دارد. این روان شناسان که سالووی هم در میان آن هاست درباره هوشمندی بینش گسترده تری ارند و سعی می کنند آن را بار دیگر به عنوان آن چه برای یک زندگی موفقیت آمیز لازم است از نو کشف کنند. این خط تحقیق دوباره برمی گردد به تاکید این موضوع که هوشمندی تا چه حد حساس و پر اهمیت است (گی،۲۰۱۵). هر جامعه ای متناسب با شرایط خود ، فرهنگ ، رشد و انحطاط خود با انواعی از انحرافات و مشکلات روبروست که تاثیرات مخربی روی فرآیند ترقی آن جامعه دارد. شناخت چنین عواملی می تواند مسیر حرکت جامعه را بسوی ترقی و تعامل هموار سازد، بطوری که علاوه بر درک عمل آنها و جلوگیری از تداوم آن عمل با ارائه راه حلهایی به سلامت جامعه کمک نماید. به عنوان مثال مسأله اعتیاد را در نظر بگیریم. این مساله هم به عنوان یک مشکل فردی و هم یک معضل اجتماعی مطرح است. روشن است در سطح اجتماعی منجر به از بین رفتن نیروها و انرژی بار آور جامعه می شود. شناسایی علل اساسی و کنترل آنها می تواند بسیاری از نیروهای از دست رفته جامعه را تجدید نموده ، در مسیر کار سالم جامعه هدایت کند (وروسک، ۲۰۱۹). یکی از مسایل چالش برانگیز این است که جوانان و رسانه به دلایل فراوان ، ارتباطی دو سویه ، مستمر و موثر دارند . به این معنی که کودکان و نوجوانان از جدی ترین علاقمندان متقاضیان رسانه های نوین ، خصوصا تلویزیون هستند (شرام و همکاران ، ۱۳۷۷) و هم رسانه ها تمایل شدید به سرمایه گذاری برای تولید برنامه های کودک و نوجوان و همچنین جذب نسل جوان دارند . بگونه ای که مطالعات نشان می دهند ، جوانان و نوجوانان یکی از اهداف عمده برای مسئولان و برنامه ریزان رسانه ای هستند و تقریبا در تمام نقاط جهان صرف هزینه و ساعات پخش برای جوانان در حال افزایش است . (یونسکو، ۱۳۸۲).

ضرورت این نوع سواد و مهارت در جامعه امروز ایران همپای فرایند جهانی شدن می تواند از طریق رسانه ها، دانشگاه ها و نهادهای فرهنگی شهروندان را از حالت انفعالی به سمت پویایی حرکت دهد و مخاطبان را وادار به این کند که کدامیک از پیام ها و

تولیدات رسانه جمعی می تواند برای آن ها کارکرد سودمندانه و مفیدداشته باشد، و قابل بهره برداری و کاربردی باشد. بنابراین «استفاده از واژۀ سواد در آموزش رسانه ای به دهۀ ۱۹۷۰ بازمی گردد. اخیرا معلمانی که تمایل اصلی شان به آموزش زبان و ادبیات است سعی در شناخت و درک اهمیت ارتباط با مجموعۀ وسیعی از رسانه ها دارند. همین تأکید اخیر، خود منجر به ظهور پدیدۀ سوادهای چندگانه شده است. (باکینگهام،۱۳۸۹)

رسانه های جمعی در عصر حاضر به دنبال رقابت و تحت تأثیر قرار دادن مخاطبان بر اساس تولیدات مختلف خود می باشند، و به نوعی برخی از کشورهای غربی با توجه به سیاست های تدوین شده شان امپریالیسم رسانه ای را در سراسر جهان از طریق رسانه های مختلف (رادیو، تلویزیون، خبرگزاری، اینترنت و...) اشاعه داده اند، بنابراین سواد رسانه ای می تواند با نگاهی نقادانه مخاطبان و افکار عمومی را به طور فعال و پویا در این زمینه خودآگاه نماید. علاوه بر این دلایل، دن بلیکیکی دیگر از پژوهشگران عرصه سواد رسانه‌ای، دلایل دیگری را برای ضرورت مندی سواد رسانه‌ای بیان می کند «الف) ما در یک محیط میانجی و با واسطه زندگی می‌کنیم. ب) سواد رسانه‌ای بر تفکر انتقادی تأکید می‌کند.ج) وجود سواد رسانه‌ای، بخشی از حیات یک شهروند فرهیخته و تحصیل‌کرده است.د) سواد رسانه‌ای، مشارکت فعال را در یک محیط اشباع‌شده رسانه‌ای ترویج می‌دهد. هـ) آموزش رسانه‌ای به ما کمک می‌کند تا فن‌آوری‌های ارتباطی را درک و فهم کنیم » (قاسمی،۱۳۸۶)

بنابراین هدف اساسی سواد رسانه ای در رسانه های جمعی می تواند به نوعی رابطه با عدالت اجتماعی باشد، که این مهارت در هر جامعه ای تا چه حد مورد اهمیت و ضرورت قرار می گیرد؛ و سیاست های اجتماعی و فرهنگی هر حاکمیتی تا چه حد حاضر است از طریق وسایل ارتباط جمعی این مهارت را در بین شهروندان و مخاطبان رسانه ای خود اشاعه دهد تا از این طریق بتواند سرمایه های اجتماعی و پیوند اعتمادی خود را با افکار عمومی تحکیم و استمرار بخشد.

۲-پیشینه تحقیق

پژوهش مقصودی و تقوی پور (۱۴۰۱) باعنوان راهبردهای رسانه ای افزایش همدلی اجتماعی با تاکید بر منابع دینی پرداختند. مهم ترین راهبردهای رسانه ای حاصل از پژوهش عبارت بودند از: تاکید بر استفاده آگاهانه از فرایند مقایسه اجتماعی با اجتناب از پیامدهای منفی آن؛ برنامه سازی با بهره گیری از آداب اقوام ایرانی که در درون خود دارای عنصر همدلی هستند؛ پرداختن به مقوله همبستگی در رسانه به شکل زیرساختی، مردمی و خانوادگی؛ بهره گیری از پژوهش های متعدد انجام گرفته در مراکز تحقیقاتی مرتبط با رسانه ملی و سیاست گذاری کلان صداوسیما برای ارتقاء جایگاه پژوهش در برنامه سازی؛ استفاده از فضای مجازی به منظور تحقق رسانه تعاملی با مخاطبان؛ بهره گیری از فعالان حوزه فضای مجازی به منظور نشر و توزیع منابع دینی مرتبط با همدلی در فضای مجازی

راثی و امامی (۱۳۹۸) در پژوهشی تحت عنوان بررسی تأثیر رسانه ها و شبکه های اجتماعی بر آسیبهای روانی – اجتماعی دانش آموزان به این نتایج اشاره کردند: استفاده از رسانه ها بر افزایش آسیبهای روانی – اجتماعی مانند اضطراب، افسردگی، انزوای اجتماعی، بحران هویت، اعتقاد به اینترنت، پرخاشگری و رفتارهای خشونت آمیز، افت تحصیلی، اختلالات جنسی و رفتارهای ناهنجار اجتماعی موثر است. .

مهرمند و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی تحت عنوان نقش رسانه ها در بروز و پیشگیری از آسیبهای اجتماعی به این نتایج اشاره کردند: در بررسی نقش رسانه ها در بروز و پیشگیری از آسیبهای اجتماعی از دیدگاه های نظری مانند استفاده و بهره مندی، برجسته سازی، شکاف آگاهی، دریافت و نظریه اقتصاد سیاسی رسانه ها استفاده شده است. بطور کلی آسیبهای اجتماعی ناشی از سوءاستفاده از امکان ات اینترنت شامل مواردی میشود که دشمن هویت دینی و ملی این مردم را هدف قرار داده است و اینجاست که اهمیت هشدارهای جدی و مکرر رهبر فرزانه انقلاب که بارها خطرات تهاجم فرهنگی دشمن را به مسئولین و مردم گوشزد کرده اند، مشخص میشود. حیدری (۱۳۹۷) در پایان نامه ی خود تحت عنوان نقش سواد رسانه ای در کاهش آسیبهای اجتماعی دانش آموزان دختر مدارس ابتدایی به این نتایج اشاره کرد: از آنجایی که دانش آموزان در معرض رسانه های مختلف از جمله رسانه ملی و فضای مجازی قرار دارند. لذا نقش سواد رسانه ای در کاهش آسیبهای اجتماعی را نمی توان نادیده گرفت. در واقع سواد رسانه ای در کاهش آسیبهای اجتماعی دانش آموزان دختر مدارس ابتدایی نقش مهمی دارد.

هاشمی (۱۳۹۷) در پایان نامه ی خود تحت عنوان بررسی تأثیر سواد رسانه ای بر آسیبهای اجتماعی نوجوانان در فضای مجازی به این نتایج اشاره کرد: افزایش سواد رسانه ای دانش آموزان باعث کاهش آسیبهای اجتماعی فضای مجازی در آنها میشود. استفاده علمی – تجاری از شبکه های اجتماعی مجازی باعث افزایش سواد رسانه ای میشود و استفاده ارتباطی – سرگرمی از شبکه های اجتماعی مجازی تأثیر منفی بر سواد رسانه ای دارد. همچنین میزان استفاده افراد از شبکه های اجتماعی مجازی تأثیر مثبت بر سواد رسانه ای دانش آموزان دارد.

تقی زاده (۱۳۹۶) در پژوهشی تحت عنوان نقش سواد رسانه ای بر دانش آموزان در شهر کرمان به این نتایج دست یافت: میانگین نمره دانش آموزان گروه آزمایش در تواناییهای سواد رسانه ای یعنی، توانایی استفاده از رسانه، تجزیه و تحلیل، تولید و ارسال پیامهای رسانه ای و تفکر انتقادی نیز پس از اجرای دوره ی آزمایشی به طور معناداری افزایش یافت. از این رو می توان گفت که آموزش سواد رسانه ای بر میزان و سطح توانایی های مرتبط با سواد رسانه ای در دانش آموزان موثر است و توسعه آن در مدارس ضرورت دارد.

تقی زاده و تقی زاده (۱۳۹۳) در پژوهشی تحت عنوان نقش سواد رسانه ای در کاهش آسیب های اجتماعی اینترنت محور به این نتایج اشاره کردند: در قرن اخیر از سواد رسانه ای به عنوان سواد جدید یاد شده که توانایی در زمینه های دسترسی، تحلیل، ارزیابی، برقراری ارتباط با پیامهای رسانه ای در اشکال مختلف و تفکر انتقادی را شامل می شود. با توجه به زندگی در عصر اینترنت و استفاده روزافزون جوانان از این رسانه تعاملی، و از سویی افزایش آسیبهای اجتماعی اینترنت محور، و با عنایت به نتایج تحقیق، سواد رسانه ای میتواند نقش موثری در کاهش این نوع آسیبها و استفاده نقادانه و هوشمندانه از اینترنت داشته باشد.

کرمی و محمودی (۱۳۹۲) در پژوهشی تحت عنوان ضرورت آموزش سواد رسانه ا ی در کاهش آسیبهای اجتماعی به این نتایج اشاره کردند: گذر از محتوی کتابی و قدم گذاشتن به دنیای دیجیتال و هوشمندسازی مدارس الزامات و نیازمندیهای جدیدی را برای فراگیران مطرح ساخته و سواد رسانهای به عنوان یک تفکر کلیدی برای تعبیر و تفسیر پیام رسانه ای مطرح می باشد. از دیدگاه دبیران، دانش آموزان، آموزش و یادگیری سواد رسانه ای در کاهش بزه و آسیب های آموزشی، تربیتی و اجتماعی موثر میباشد.

رسولی و حسین نژاد (۱۳۹۲) در پژوهشی تحت عنوان نقش رسانه های جمعی در بروز و پیشگیری از آسیبهای اجتماعی به این نتایج اشاره کردند: در جهان امروز، نقش موثر رسانه های جمعی بویژه رادیو و تلویزیون در تغییر یا تداوم نگرشها و ایجاد رفتارهای مورد انتظار، موضوعی مورد توافق دانشمندان و نظریه پردازان علوم اجتماعی است. بیشتر کشورها از طریق برنامه ریزی های اجتماعی و فرهنگی سعی در کنترل و پیشگیری آسیبها و انحرافات اجتماعی دارند و رادیو و تلویزیون وسیله ی مناسبی برای رسیدن به اهداف برنامه های اجتماعی و فرهنگی است. از سوی دیگر رسانه های جمعی می توانند خود عامل بروز آسیبهای اجتماعی باشند. بطور کلی در زمینه تأثیر وسایل ارتباط جمعی بر آسیبهای اجتماعی سه دسته رویکرد نظری وجود دارد: رویکرد آسیب زایی رسانه ای، رویکرد تطهیر رسانه ای، رویکرد مشروط رسانه. رسانه های اجتماعی به طور ذاتی آسیب زا نیستند و نوع استفاده از آنها هست که می تواند موجبات تأثیرگذاری منفی یا مثبت آنها را فراهم نماید.

تارلو و لاگرسا (۲۰۲۱) به نقش سواد رسانه ای و اضطراب اجتماعی در پرخاشگری غیرمستقیم همسالان نوجوانان لاتین تبار در دوران گذار به دبیرستان پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که مداخله سواد رسانه ای اضطراب اجتماعی را کاهش می‌دهد ممکن است به کاهش پرخاشگری غیرمستقیم و سایبری نوجوانان نسبت به همسالان در طول دوره انتقال دبیرستان کمک کند.

بلگر و دویسون (۲۰۲۰) در پژوهشی تحت عنوان وعده، چالش و آینده سواد رسانه ای به این نتایج اشاره کردند: سواد رسانه ای امروزی تمایل به سازماندهی حدود ۵ موضوع دارد: مشارکت جوانان، آموزش معلمان و منابع آموزشی، حمایت از والدین، طرحهای سیاستگذاری و ساختار مدارک پایه. در مورد واکنش سریع به شکستن وقایع خبری، اتصال تفکر انتقادی با تغییر رفتار و ارزیابی محتوای حزبی نتایج مثبت بوده است. دایرگارتن و همکاران (۲۰۱۸) نیز در پژوهشی تحت عنوان اثر سواد رسانه ای بر یادگیری کودکان از فیلمها و فرارسانه ها به این نتایج اشاره کردند: کودکانی که سواد رسانه ای آنها بالا بوده است در مقایسه با کودکانی که سواد رسانه ای کمتری داشته اند، میزان یادگیری بیشتری را در یادگیری از فیلمها و فرارسانه ها نشان داده اند. لی (۲۰۱۶) در پژوهشی تحت عنوان آموزش سواد رسانه در مدارس هنگ کنگ چین به این نتایج اشاره کرد: برگزاری دوره های آموزش سواد رسانه ای، ارتباطات، میزان همکاری، تفکر انتقادی و خلاقیت را در دانش آموزان افزایش میدهد. لی و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی تحت عنوان درک و توسعه ی سواد رسانه ای دریافتند که با توجه به توسعه و گسترش سریع فناوریهای جدید در بسیاری از جنبه های زندگی روزمره، استفاده از آنها نیازمند بهره گیری از سواد رسانه ای مناسب و همسو است. حد سواد رسانه های آنان در وضعیت مطلوبی قرار دارد.

ضرورت انجام این پژوهش به روش فراترکیب درآن است که مطالعات وتحقیقات زیادی درزمینه سوادرسانه ای انجام شده واین پژوهش بطورکلی تحقیقات انجام شده درچندسال گذشته را بررسی نموده وعوامل گوناگون موثربرمهارت سوادرسانه وشیوه های ارتقا آن را شناسایی می کند. با توجه به توضیحات فوق، تحقیق حاضر براین است به این سوال پاسخ دهد مولفه های سواد رسانه ای به روش فراترکیب کدام اند؟

۳-روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف بنیادی، به لحاظ ماهیت داده ها و سبک تحلیل، کیفی و از نظر روش جمع آوری داده ها مبتنی بر اطلاعات اسنادی است. جامعه آماری در این مطالعه، مقالات علمی، تحلیلی و تجربی معتبر و مرتبط با

موضوع پژوهش است که از این میان مرتبط ترین مقالات علمی به عنوان نمونه پژوهشی انتخاب شده است. به منظور بررسی دستاوردهای تحقیقات کیفی و تفسیر و تبیین دستاوردهای پژوهش، از رویکرد کیفی و روش فراترکیب استفاده شد. هدف از به کارگیری این روش، یکپارچه سازی تفسیر یافته های اصلی حاصل از مطالعات منتخب است تا بتوان یافته هایی جامعتر و تفسیری ارائه داد. در پژوهش حاضر با هدف بررسی جامع تحقیقات صورت پذیرفته در خصوص شناسایی ابعاد ومولفه های آموزش سواد رسانه ای به کودکان و نوجوانان از الگوی هفت مرحله ای ، سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷) استفاده شد. مراحل این روش به ترتیب، شامل تنظیم سوال تحقیق، بررسی متون به صورت نظاممند، جست و جو و انتخاب مقالات مناسب، استخراج اطلاعات مقاله، تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته های کیفی، کنترل کیفیت یافته ها و نهایتا ارائه یافته ها است که جزئیات هر یک از مراحل به تفصیل در ادامه شرح داده خواهد شد. به منظور تحلیل دادههای حاصل از مطالعه از کدگذاری باز و محوری استفاده شد و به منظور تایید قابلیت اعتماد بهره۰ داده های حاصل از پژوهش از استراتژی تایید همکاران پژوهشی بهره گرفته شده است.

۴-یافته ها

برای شناسایی ابعاد ومولفه های آموزش سواد رسانه ای به کودکان و نوجوانان با ترکیب روش فراترکیب، روش پژوهش این مطالعه، نوعی از متامطالعه به نام فراترکیب یا متاترکیب است. استفاده از روش فراترکیب برای شاخص های آموزش سواد رسانه ای بدین صورت است که برای یکپارچه سازی چندین مطالعه به منظور ایجاد یافته های جامع و تفسیری ازروش فراترکیب استفاده می‌شود. در این تحقیق، فراترکیب طی ۷ مرحله صورت پذیرفته است.

مرحله اول،طرح سؤال پژوهش بود. برای تنظیم سؤال پژوهش از پارامترهای مختلفی مانند: جامعه مورد مطالعه، چه چیزی، چه موقع و چگونگی روش استفاده می شود. در این پژوهش، سوالات زیر مورد کنکاش قرار گرفت:

– شاخص های سواد رسانه کدامند؟ و الگوی مناسب جهت ارزیابی این شاخص ها چگونه است؟

مرحله دوم، مرور سیستماتیک ادبیات پژوهش بود. در این مرحله، محقق جستجوی نظام مند خود را بر مقالات منتشر شده در ژورنال های مختلف متمرکز کرده و واژگان کلیدی مرتبط انتخاب شدند. به منظور پاسخگویی به سوالات مطرح شده در مرحله اول اجرای فراترکیب، با استفاده از کلید واژه های رسانه، سواد رسانه و تربیت رسانه در پایگاه تخصصی googlescholar.com مقالات مرتبط مورد بررسی قرار گرفتند. در گام سوم، محقق به جمع آوری مقالات مناسب پرداخت و در هر بازبینی تعدادی از مقالات را رد کرد، که این مقاله ها در فرایند فراترکیب مورد بررسی قرار نگرفتند. در واقع مجموعه مطالعات منتخب چندین بار مورد بازبینی قرار گرفتند و در هر مرحله مقالات و متونی که با موضوع همخوانی ندارند حذف شدند. در پژوهش حاضر، فرایند بازبینی به صورت خلاصه در شکل ۱ نشان داده شده است.

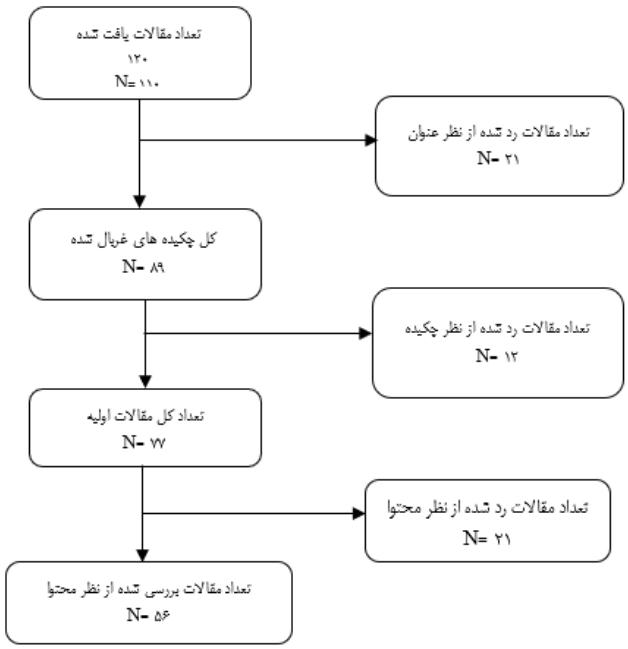

شکل۱- فرایند بازبینی برای انتخاب مقاله های مورد نظر

در این مرحله، به محض این که مقالات برای تناسب با پارامترهای مطالعه بررسی شدند، در قدم بعدی کیفیت روش شناختی مطالعه ها مورد ارزیابی قرار گرفت. هدف از این گام حذف مقاله هایی است که پژوهشگر به یافته های ارایه شده اعتمادی ندارد، بنابراین ممکن است مقاله ای که باید در ترکیب وجود داشته باشد را رد کند .

در مرحله چهارم، اطلاعات متون باقی مانده در فرآیند، به صورت خلاصه جمع آوری شدند. در سراسر فراترکیب، پژوهشگر به طور پیوسته مقالات منتخب و نهایی شده را، به منظور دستیابی به یافته های درون محتوایی مجزایی که در آنها مطالعه های اصلی و اولیه انجام می شوند، به طور مکرر مورد بررسی قرار داد. در این بخش از تحقیق، به بررسی تحقیقات مختلف در زمینه موضوع تحقیق پرداخته شده است. در این مرحله با استفاده از تحلیل ادبیات و متون تحقیق، شاخص های سواد رسانه ای استخراج شدند. در این تحقیق با بررسی ۵۶ منبع تحقیقاتی به اشباع نظری دست پیدا شد و بررسی های بیشتر نتایج جدیدی به همراه نداشت .

با بررسی متون و منابع مورد نظر شاخص های زیر استخراج شدند.

جدول ۱- شاخص های آموزش سواد رسانه ای

	شاخص	کد
۱	- افزایش آگاهی با آسیبهای روانی – اجتماعی – اضطراب،-افسردگی-انزوای اجتماعی-بحران هویت، -پرخاشگری و رفتارهای خشونت آمیز-افت تحصیلی،-اختلالات جنسی- رفتارهای ناهنجار اجتماعی	L1
۲	-ارتقا مهارت های شناختی با توجه به ذخیره اطلاعات و دانش استفاده کننده	L2
۳	-توانایی تشخیص تأثیر تحریف، کلیشه سازی، تبلیغات و خشونت در رسانه دیداری	L3
۴	-اطلاع از معناسازی ، نشانه سازی و نماد سازی در رسانه	L4
۵	-تعریف هویت برای جوانان و معرفی هویت واقعی و هویت مجازی	L5
۶	-بومی سازی و مطابقت مفاهیم و الگوی سواد رسانه ای بر اساس مدل تربیتی ایرانی – اسلامی	L6
۷	- فرهنگ سازی پیرامون سواد رسانه ای بعنوان یک ابزار گفتگوی بین فرهنگی	L7
۸	-توانایی اتخاذ رژیم مصرف رسانه ای	L8
۹	-یادگیری مادام العمر، منابع الکترونیکی و دیجیتالی،ساخت و تولید، مهار تها ی ارتباطی؛ عدد شناسی؛ هوش مصنوعی، استفاده از فناوری اطلاعات و یادگیری نحوه یادگیر ی	L9
۱۰	-مهارت تجزیه و تحلیل، سواد دیجیتال، مدیریت مصرف، رشد	L10
۱۱	- ارتقای مهارت شهروندن جهت نقد و ارزیابی جنبه های مثبت و منفی پیام های رسانه ای	L11
۱۲	-شروع آموزش سواد رسانه ای به جوانان با تقدم در اشاره به آثار مثبت و سپس منفی رسانه - آشنا سازی جوانان با مفاهیمی ماند جنگ نرم ، تهام فرهنگی و تاخر فرهنگی	L12
۱۳	-ارتقا فرهنگ مطالعه شهروندان و تاثیر آن بر ارتقا سواد رسانه ای	L13
۱۴	- تحلیل و تفکیک شیوه اثرگذاری رسانه از طریق صدا ، موسیقی ، تصویر و یا رنگ	L14
۱۵	-ایجاد روحیه پرسشگری در مخاطبان	L15
۱۶	-قرار دادن سواد رسانه ای در بین مؤلفه های فرهنگ شهروندی	L16
۱۷	- افزایش همدلی اجتماعی	L17
۱۸	-افزایش مشارکت مدنی کودک، بر اساس شاخص های یادگیری مفهوم بازنمایی	L18
۱۹	-بهره مندی از مزایای رسانه ها، مبتنی بر نظریه شناختی)ابعاد شناختی، احساسی، زیبایی شناختی و اخلاقی در دو حوزه ی دانش و مهارت	L19
۲۰	-ارتقاء انتظام و امنیت اجتماعی کاربران رسانه، حوزه های شناختی، حسی، زیبایی شناختی و اخلاقی	L20
۲۱	-تقویت مهارت تفکر انتقادی در سواد رسانه ای)انیمیشن(، فیلمهای کوتاه)	L21
۲۲	اقناع تکنیک های ارتباطی، مفاهیم تبلیغات، پیرامون دانش آموزان نگرش -تغییر	L22
۲۳	خلاقانه و خودتصحیحی اندیشانه، باز مهارت آموزی، دانشی؛ مهارتهای ارتقای هراسی؛ رسانه از -عبور	L23
۲۴	خود نفع به تصمیم گیری برای دانش آموزان ساختن آماده جهت در رسانه ها تأثیرات برابر در انتقادی فهم -افزایش	L24
۲۵	-ارتقاء فعالیت های اجتماعی و شهروندی، تقویت هویت ایرانی-اسلامی در فضای رسانه ای	L25
۲۶	-تقویت بازگشایی پیام رسانهای، آموزش تفکر انتقادی (فبک)	L26
۲۷	-بهره گیری از ابزارهای چند رسانه ای و آموزش الکترونیکی	L27
۲۸	شناختی رسانه ا ی سواد -نظریه	L28
۲۹	انتقادی رسانه ای سواد -نظریه	L29
۳۰	رسانه ها، مزایای از بهره مندی رسانه ها، مخاطرات از ماندن -محفوظ	L30
۳۱	-آگاه کردن جوانان پیرامون کارکردهای منفی رسانه (خشونت ، ایجاد ترس ، تحریف اخبار)	L31
۳۲	-معرفی مؤلفه های فرهنگی (ارزشها ، هنجارها ، باورها و ..) به جوانان و نحوه اثر گذاری بر فرهنگ	L32
۳۳	-تجزیه و تحلیل اطلاعات مخاطب	L33
۳۴	-توانایی فراگیران در بکار گیری تفکر انتقادی	L34
۳۵	-مشارکت فراگیر در ساختارهای آموزشی	L35

۳۶	– ارتقای مهارت جوانان برای انتخاب و گزینش پیام مناسب	L36
۳۷	–ارتقای مهارت مخاطبان جهت تفسیر پیام	L37
۳۸	–آموزش شیوه های تبدیل اطلاعات به دانش در میان جوانان	L38
۳۹	–استفاده هوشمندانه و خردمندانه از رسانه ها	L39
۴۰	–مشارکت در حلقه های کندوکاو فلسفی و گفت و شنود پیرامون پیامهای دریافتی، خودارزیابی	L40
۴۱	–آگاه کردن جوانان پیرامون کارکردهای مثبت رسانه (همگن سازی ، ایجاد احساس تملق جمعی ، خبردهی ، سرگرمی ، آموزش ، فراغت ، انتقال میراث فرهنگی)	L41
۴۲	–شناخت مخاطبان و جوانان پیرامون برنامه های ضروری و غیر ضروری رسانه	L42
۴۳	–آگاه سازی مخاطبان نسبت به اثرات رسانه	L43
۴۴	–کاهش اضطراب اطلاعاتی	L44
۴۵	–قراردادن مهارت سواد رسانه ای در کنار مهارتهای زندگی	L45
۴۶	–آموزش شیوه های تفکر (مهارت تفکر نقادانه)	L46
۴۷	–سنجش برنامه ها و محتوای رسانه ای نزد کودکان و نوجوانان	L47
۴۸	–تدوین محتوای آموزشِ سوادِ رسانه‌ای	L48
۴۹	–ارتقا تفکر خلاق (مهارت اندیشیدن خلاق)	L49
۵۰	–ضرورت مشارکت فراگیردر تدوین برنامه درسی آموزشِ سوادِ رسانه‌ای	L50
۵۱	–سلطه رسانه ها بر حیات فرهنگی و سیاسی	L51
۵۲	–اهمیت آسیب شناسی اجتماعی	L52
۵۳	–دربردارنده پیام‌های ایدئولوژیکی و ارزشی	L53
۵۴	–مهارت و شایستگی های سواد رسانه ای	L54
۵۵	–فهم و درک محدودیت های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و فناورانه	L55
۵۶	–تربیت و ترویج نوعی لذت، فهم و درک	L56

مرحله پنجم، تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته ها بود. در طول تجزیه و تحلیل، پژوهشگر موضوعاتی را جستجو کرد که در میان مطالعه های موجود در فراترکیب پدیدار شده اند. این مورد به عنوان بررسی موضوعی شناخته می شوند. در پژوهش حاضر، ابتدا تمام عوامل استخراج شده از مطالعه ها به عنوان کد (مؤلفه ها) در نظر گرفته شده و سپس با در نظرگرفتن مفهوم هر یک از این کدها، آنها را در یک مفهوم مشابه دسته بندی کرده تا به این ترتیب مفاهیم پژوهش شکل داده شود.

مرحله ششم فراترکیب، کنترل کیفیت بود. در این پژوهش، رویه های زیر برای حفظ کیفیت مطالعه در نظر گرفته شده است:

–در سراسر تحقیق، تلاش شده تا با فراهم کردن توضیحات روشن و واضح برای گزینه های موجود در تحقیق گام های اتخاذ شده برداشته شود؛

–جهت جستجوی مقالات مرتبط از هر دو راهکار جستجوی الکترونیک و دستی استفاده شده است؛

–از روش های کنترل کیفیت استفاده شده در مطالعه های تحقیق کیفی اصلی در این تحقیق بهره گرفته شده است؛

–برای ترکیب مطالعات اصلی، از ابزار برنامه مهارت های ارزیابی حیاتی بهره گرفته شده است؛

همچنین در این مرحله به منظور کنترل کیفیت ابعاد بدست آمده از نظرات ۱۵ نفر از خبرگان و کارشناسان جهت اعلام نظر در رابطه با شاخص های استخراج شده بهره گرفته شده است. با توجه به اینکه شاخص ها از منابع معتبر و علمی استخراج شدند، در نتیجه از نظر خبرگان نیز مورد تایید اعلام شدند .

همچنین در این تحقیق به منظور کنترل مفاهیم استخراجی، از مقایسهٔ نظر پژوهشگر با یک خبره استفاده شده است. شاخص کاپا بین صفر تا یک نوسان دارد و هرچه مقدار سنجه به عدد به یک نزدیک تر باشد، نشان می دهد توافق بین رتبه دهندگان وجود دارد. مقدار شاخص با استفاده از نرم افزار SPSS در سطح معناداری ۰/۰۰۰ عدد ۰/۷۳۱ محاسبه شد. با توجه به کوچک تربودن عدد معناداری از ۰/۰۵ فرض استقلال کدهای استخراجی رد می شود. همچنین، استخراج کدها پایایی مناسبی داشته است.

مرحله هفتم، ارائه یافته ها بود. در این مرحله از روش فراترکیب، یافته های حاصل از مراحل قبل ارایه می شوند. مقالات انتخاب شده از سوی پژوهشگر به دقت مورد بررسی قرار گرفت و اطلاعات مورد نیاز بر اساس هدف اصلی تحقیق شناسایی شدند. به صورت جدول زیر است.

سوال: مولفه های آموزش سواد رسانه ای با رویکرد فراترکیب کدامند؟

جدول۲-ابعاد و گویه های آموزش سواد رسانه ای

ابعاد	گویه ها
(c1)واد اطلاعاتی	اطلاع از معناسازی ، نشانه سازی و نماد سازی در رسانه
	ارتقا مهارت های شناختی با توجه به ذخیره اطلاعات و دانش استفاده کننده
	توانایی اتخاذ رژیم مصرف رسانه ای
	تحلیل و تفکیک شیوه اثرگذاری رسانه از طریق صدا ، موسیقی ، تصویر و یا رنگ
	بهره گیری از ابزارهای چند رسانه ای و آموزش الکترونیکی
	-مهارت تجزیه و تحلیل، سواد دیجیتال، مدیریت مصرف، رشد
	یادگیری مادام العمر منابع الکترونیکی و دیجیتالی
	توانایی بهره گیری از هوش مصنوعی
	استفاده از فناوری اطلاعات و نحوه یادگیر ی
	توانایی تشخیص تأثیر تحریف، کلیشه سازی، تبلیغات و خشونت در رسانه دیداری
	تحلیل و تفکیک شیوه اثرگذاری رسانه از طریق صدا ، موسیقی ، تصویر و یا رنگ
	تقویت بازگشایی پیام رسانهای
	تجزیه و تحلیل اطلاعات مخاطب
مهارت های زندگی(c۲)	افزایش اگاهی با آسیبهای روانی – اجتماعی - اضطراب،-افسردگی-انزوای اجتماعی-بحران هویت، - پرخاشگری و رفتارهای خشونت آمیز-افت تحصیلی،-اختلالات جنسی- رفتارهای ناهنجار اجتماعی
	اهمیت آسیب شناسی اجتماعی
	عبور از رسانه هراسی؛ ارتقای مهارتهای دانشی؛ مهارت آموزی، باز اندیشانه، خودتصحیحی و خلاقانه
	-محفوظ ماندن از مخاطرات رسانه ها، بهره مندی از مزایای رسانه ها،
	آگاه کردن جوانان پیرامون کارکردهای منفی رسانه (خشونت ، ایجاد ترس ، تحریف اخبار
	کاهش اضطراب اطلاعاتی
	ارتقاء انتظام و امنیت اجتماعی کاربران رسانه، حوزه های شناختی، حسی، زیبایی شناختی و اخلاقی
	سلطه رسانه ها بر حیات فرهنگی و سیاسی
فرهنگ شهروندی(c3)	ارتقا فرهنگ مطالعه شهروندان و تاثیر آن بر ارتقا سواد رسانه ای
	فرهنگ سازی پیرامون سواد رسانه ای بعنوان یک ابزار گفتگوی بین فرهنگی
	ارتقای مهارت شهروندن جهت نقد و ارزیابی جنبه های مثبت و منفی پیام های رسانه ای
	قرار دادن سواد رسانه ای در بین مؤلفه های فرهنگ شهروندی
	معرفی مؤلفه های فرهنگی (ارزشها ، هنجارها ، باورها و ..) به جوانان و نحوه اثر گذاری بر فرهنگ
	قراردادن مهارت سواد رسانه ای در کنار مهارتهای زندگی
	ارتقاء فعالیت های اجتماعی و شهروندی
	افزایش مشارکت مدنی کودک، بر اساس شاخص های یادگیری مفهوم بازنمایی
	بومی سازی و مطابقت مفاهیم و الگوی سواد رسانه ای بر اساس مدل تربیتی ایرانی – اسلامی
	شروع آموزش سواد رسانه ای به جوانان با تقدم در اشاره به آثار مثبت و سپس منفی رسانه
	تعریف هویت برای جوانان و معرفی هویت واقعی و هویت مجازی
	آشنا سازی جوانان با مفاهیمی ماند جنگ نرم ، تهام فرهنگی و تاخر فرهنگی
	افزایش همدلی اجتماعی
	تقویت هویت ایرانی-اسلامی در فضای رسانه ای
	فهم و درک محدودیت های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و فناورانه
تفکر انتقادی(c4)	آموزش تفکر انتقادی (فبک)
	تقویت مهارت تفکر انتقادی در سواد رسانه ای (انیمیشن ، فیلمهای کوتاه)
	توانایی فراگیران در بکار گیری تفکر انتقادی
	مشارکت در حلقه های کندوکاو فلسفی و گفت و شنود پیرامون پیامهای دریافتی، خودارزیابی
	-آموزش شیوه های تفکر (مهارت تفکر نقادانه)
	-افزایش فهم انتقادی در برابر تأثیرات رسانه ها در جهت آماده ساختن دانش آموزان برای تصمیم گیری به نفع خود
	سواد نظریه انتقادی رسانه

	افزایش مهار تها ی ارتباطی
	–ارتقا تفکر خلاق (مهارت اندیشیدن خلاق)
	ایجاد روحیه پرسشگری در مخاطبان
تدوین اهداف(c5)	ضرورت مشارکت فراگیردر تدوین برنامه درسی آموزشِ سوادِ رسانه‌ای
	تدوین محتوای آموزشِ سوادِ رسانه‌ای
	سنجش برنامه ها و محتوای رسانه ای نزد کودکان و نوجوانان
	مشارکت فراگیر در ساختارهای آموزشی
	شناخت مخاطبان و جوانان پیرامون برنامه های ضروری و غیر ضروری رسانه
	تغییر نگرش دانش آموزان پیرامون تبلیغات، مفاهیم ارتباطی، تکنیک های اقناع
	– ارتقای مهارت جوانان برای انتخاب و گزینش پیام مناسب
	–ارتقای مهارت مخاطبان جهت تفسیر پیام
	–آموزش شیوه های تبدیل اطلاعات به دانش در میان جوانان
	– تربیت و ترویج نوعی لذت، فهم و درک
	–دربردارنده پیام‌های ایدئولوژیکی و ارزشی
	–مهارت و شایستگی های سواد رسانه ای

۵-بحث و نتیجه گیری

امروزه هیچ گاه نمی توان با ارسال پیام های یکسان در جامعه, سبک زندگی واحد به وجود آورد. سبک زندگی زمانی به وجود می آید که رسانه ها مبتنی بر ارزش های جامعه, پیام های متعدد و متنوع منتشر کنند. وقتی یک پیام به طور متعدد به گیرنده ارسال شود حتی اگر ذهن آن را نپذیرد, تکرار باعث می شود که مخاطب نسبت به آن پیام بی حس و منفعل شود و از این طریق سبک زندگی را تحت تاثیر قرار می دهد.[۱] مهارت سواد رسانه ای در پهنه این ارتباط موجب فعال شدن مخاطب شده باعث می شود که به انتخاب رسانه و گزینش آگاهانه پیام های مختلف دست بزند.

در قرن حاضر سیستم های ارتباطی به شیوه ای فزاینده دچار پیچیدگی و همه جانبه گرایی شده اند و این پیچیدگی ها موجب شده تا پیام های تولید شده توسط رسانه های جمعی مخاطبان خود را در انتخاب پیام ها در گوشه و کنار جهان دچار نوعی سردرگمی و تردید کند بنابراین ضرورت شناخت مهارت سواد رسانه ای برای درک تولیدات رسانه های جمعی بسیار ضرورت دارد چرا که هر چه مخاطب آگاه تر شود امکان تاثیرپذیری کورکورانه او از رسانه کاهشی حداکثری می یابد. موثرترین راه کار برای مقابله با اهداف رسانه ها در تغییر سبک زندگی نوجوان, آگاه سازی او نسبت به اهداف اصلی این رسانه ها و محتوای آنان از طریق آموزش رسانه ای است تا از جذب نوجوان به سمت تلویزیون های ماهواره ای و گسترش این طیف از مخاطبان جلوگیری شود.

از همین روی پژوهش حاضر با شناسایی مولفه های آموزش سواد رسانه ای وبا مطالعه ی پژوهشهای انجام شده در این حوزه پرداخت که یافته ها پس از بررسی نتایج تحقیقات قبلی و ترکیب نتایج، ۵ مقوله اصلی استخراج شد نتایج حاصل از پژوهش حاضر نشان داد که آموزش سواد رسانه ای به کودکان و نوجوانان شامل ۵ مولفه که عبارتند از: تدوین اهداف–تفکر انتقادی–فرهنگ شهروندی–مهارت های زندگی وسواد اطلاعاتی می باشد. همچنین با توجه به این موضوع که ویژگیهای پنج مولفه یادشده در این پژوهش از مطالعات مرتبط با موضوع پژوهش استخراج شده اند، می توان اذعان داشت که این یافته ها با نتایج پژوهشهای پژوهشگران حوزه ی آموزش سواد رسانه ای که در پژوهشهای خود به ابعادی از آموزش سواد رسانه ای دردوره های مختلف تحصیلی اشاره داشتند، همخوانی دارد.

در مقایسه با سایر پژوهش هایی که در این راستا انجام شده است می توان چنین بیان کرد کهتحقیقهای راثی و امامی (۱۳۹۸) در پژوهشی تحت عنوان بررسی تأثیر رسانه ها و شبکه های اجتماعی بر آسیبهای روانی – اجتماعی دانش آموزان مهرمند و همکاران (۱۳۹۷)و پژوهشی نقش رسانه ها در بروز و پیشگیری از آسیبهای اجتماعی .مهرمند و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی تحت عنوان نقش رسانه ها در بروز و پیشگیری از آسیبهای اجتماعی هم خوانی بین پژوهش ها مشاهده می شود.

همچنین حیدری (۱۳۹۷) در پایان نامه ی خود تحت عنوان نقش سواد رسانه ای در کاهش آسیبهای اجتماعی دانش آموزان دختر مدارس ابتدایی به نقش رسانه در کاهش آسیب های اشاره دارد مه با پژوهش حاضر هم راستا می باشد.

پژوهش تارلو و لاگرسا (۲۰۲۱) به نقش سواد رسانه ای و اضطراب اجتماعی در پرخاشگری غیرمستقیم همسالان نوجوانان لاتین تبار در دوران گذار به دبیرستان پرداختند. که با پژوهش حاضر هم سو می اشد که به مداخله سواد رسانه ای در کاهش

اضطراب اجتماعی اشاره دارد که ممکن است به کاهش پرخاشگری غیرمستقیم و سایبری نوجوانان نسبت به همسالان در طول دوره انتقال دبیرستان کمک کند.

بلگر و دویسون (۲۰۲۰) در پژوهشی تحت عنوان وعده، چالش و آینده سواد رسانه ای به این نتایج اشاره کردند: سواد رسانه ای امروزی تمایل به سازماندهی حدود ۵ موضوع دارد: مشارکت جوانان، آموزش معلمان و منابع آموزشی، حمایت از والدین، طرحهای سیاستگذاری و ساختار مدارک پایه که درراستا با پژوهش حاضر است.

دایرگارتن و همکاران (۲۰۱۸) نیز در پژوهشی تحت عنوان اثر سواد رسانه ای بر یادگیری کودکان از فیلمها و فرارسانه ها اشاره کردند: کودکانی که سواد رسانه ای آنها بالا بوده است در مقایسه با کودکانی که سواد رسانه ای کمتری داشته اند، میزان یادگیری بیشتری را در یادگیری از فیلمها و فرارسانه ها نشان داده اند.همچنین لی (۲۰۱۶) در پژوهشی تحت عنوان آموزش سواد رسانه در مدارس هنگ کنگ چین به این نتایج اشاره کرد: برگزاری دوره های آموزش سواد رسانه ای، ارتباطات، میزان همکاری، تفکر انتقادی و خلاقیت را در دانش آموزان افزایش میدهد. که هم راستا با پژوهش حاضر است. لی و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی تحت عنوان درک و توسعه ی سواد رسانه ای دریافتند که با توجه به توسعه و گسترش سریع فناوریهای جدید در بسیاری از جنبه های زندگی روزمره، استفاده از آنها نیازمند بهره گیری از سواد رسانه ای مناسب است که با پژوهش حاضر همسو می باشد.

پیشنهادهای پژوهش

- ارتقا مهارت های شناختی با توجه به ذخیره اطلاعات و دانش استفاده کننده
- آگاهسازی مخاطبان نسبت به اثرات رسانه
- شناخت مخاطبان و جوانان پیرامون برنامه های ضروری و غیر ضروری رسانه
- شناخت اشکال بصری ارتباطات در کنار مهارتهای خواندن ، نوشتن و شنیدن)
- فرهنگ سازی پیرامون سواد رسانه ای بعنوان یک ابزار گفتگوی بین فرهنگی
- ارتقا فرهنگ مطالعه شهروندان و تاثیر آن بر ارتقا سواد رسانه ای
- شروع آموزش سواد رسانه ای به جوانان با تقدم در اشاره به آثار مثبت و سپس منفی رسانه
- آشنا سازی جوانان با مفاهیمی ماند جنگ نرم ، تهام فرهنگی و تاخر فرهنگی
- ایجاد روحیه پرسشگری در مخاطبان
- تقویت محتوای رسانه های محلی جهت ارتقا سواد رسانه ای شهروندان

منابع

- اری منفرد، محبوبه و خدایاری، سعیده. (۱۴۰۱). سواد رسانه ای و تعلیم و تربیت، دومین همایش ملی ایده های کاربردی در علوم تربیتی، روانشناسی و مطالعات فرهنگی، بوشهر.
- باکینگهام، دیوید؛ (۱۳۸۶). آموزش رسانه ای، ترجمه حسین سرافراز، چاپ اول، تهران: ناشر دانشگاه امام صادق (ع).
- براون، جیمز (۱۳۷۸). رویکردهای سواد رسانه ای، ترجمهٔ پیروز ایزدی، ۱۳۸۵، فصلنامه رسانه، ۱۷، (۴)، ۷۰-۵۱.
- برون، مهرداد(۱۳۹۸). نقش خانواده در سلامت روان، پنجمین همایش ملی تازه های روانشناسی مثبت نگر
- همنی، لیلا و بوستانی، داریوش. (۱۳۹۴). سواد رسانه ای و مصرف گرایی (مطالعه موردی: زنان ساکن شهر شیراز)، فصلنامه توسعه اجتماعی، دوره: ۱۰، شماره: ۱
- تقی زاده، عباس. (۱۳۹۶). نقش سواد رسانه ای بر دانش آموزان در شهر کرمان. فصلنامه پژوهشهای ارتباطی، سال بیست و چهارم، شمارهی ۴، پیاپی ۹۲، ۱۵۳-۱۷۴.
- تقی زاده، عباس.؛ تقی زاده، محدثه. (۱۳۹۳). نقش سواد رسانه ای در کاهش آسیبهای اجتماعی اینترنت محور. سومین دوره همایش ملی هجوم خاموش، تهران، ایران.
- سالاریان، عنایت.؛ صالحی امیری، سید رضا.؛ سلطانی فر، ممحد.؛ قیومی، عباسعلی. (۱۳۹۸). بررسی چگونگی آموزش سواد رسانهای برای دانش آموزان اول ابتدایی. فصلنامه ی مطالعات توسعه ی اجتماعی فرهنگی، دوره ی هشتم، شمارهی ۳، ۲۳۶-۲۰۹.
- سعیدی، روح الامین و رضایی، نرجس. (۱۳۹۹). سواد رسانه ای و تاثیر آن بر حکمرانی نوین در عصر دولت پسامدرن، دوفصلنامه علمی «نامه فرهنگ و ارتباطات»، دوره: ۵، شماره: ۱.
- علی قارداشی، عزت و ملکی، سحر و امیدی خواه، طاهره و نظری صارم، حمزه. (۱۴۰۱). سواد رسانه ای در نظام های آموزشی ایران ، کانادا و ژاپن،سومین کنفرانس ملی علوم انسانی و توسعه،شیراز.

- حیدری، مرضیه. (۱۳۹۷). نقش سواد رسانه ای در کاهش آسیبهای اجتماعی دانش آموزان دختر مدارس ابتدایی. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته ی علوم مطالعات ارتباطات اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق.
- حسن زاده، اکبر و محمدی استانی، مرتضی(۱۳۷۹). سواد رسانه ای ضرورت دنیای امروز، کلیات (کتاب ماه اطلاعات، ارتباطات و دانش شناسی).
- جعفری نژاد،ا. (۱۳۸۶).چه کسی با سواد است "، مجله خرد نامه همشهری، تیرماه ، شماره ۱۶.
- راثی، مهدی.؛ امامی، سمیه. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر رسانه ها و شبکه های اجتماعی بر آسیبهای روانی – اجتماعی دانش آموزان. فصلنامه علوم اجتماعی، سال چهاردهم، شماره هفتم، ۱۹۸-۲۱۴.
- رسولی، زهره.؛ حسین نژاد، فهیمه. (۱۳۹۲). نقش رسانه های جمعی در بروز و پیشگیری از آسیبهای اجتماعی. دومین همایش سراسری هجوم خاموش، تهران، ایران.
- دهقان شاد، حوریه؛ محمودی کوکنده، سید محمد. (۱۳۹۱،)بررسی ضرورت آموزش سواد رسانهای کودکان و نوجوانان از نگاه متخصصان آموزشوپرورش شهر تهران، فصلنامه مطالعات رسانهای، شماره ۷
- کرمی، محمد.؛ محمودی، فریده. (۱۳۹۲). ضرورت آموزش سواد رسانه ای در کاهش آسیبهای اجتماعی. مقاله علمی پژوهشی، دانشگاه فرهنگیان کردستان.
- قاسمی، طهمورث،۱۳۸۵، سواد رسانه ای رویکرد جدید به نظارت، فصلنامه رسانه، سال هفدهم، شماره ۴
- قاسمی، محمد. ۱۳۸۸. بررسی نقش رسانه ها در ایجاد همگرایی ملی و امنیت پایدار . فصلنامه نظم و امنیت انتظامی. شماره سوم. سال دوم
- مهرمند، احد.؛ آهنگری، سارا.؛ ماندگار، علی. (۱۳۹۷). نقش رسانه ها در بروز و پیشگیری از آسیبهای اجتماعی. کنفرانس ملی رسانه، تهران، ایران.
- مقصودی، م.؛ واحد، ز. (۱۳۹۷). معرفی چارچوبی شناختی برای طراحی سنجش اثربخشی مداخله های ارتقاء مهارتهای سواد رسانه های اجتماعی، رسانه، دورهی ۲۹، شمارهی ۱، ۴۱-۵۲.
- هاشمی، ش. (۱۳۹۷). بررسی تأثیر سواد رسانه ای بر آسیبهای اجتماعی نوجوانان در فضای مجازی. پایان نامه کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد.
- Gee, J. P. (2015). The New Literacy Studies1. In The Routledge handbook of literacy studies (pp. 35-48). Routledge.
- Diergarten, A. K.; Möckel, T.; Nieding, G. & Ohler, P. (2018). The Impact of Media Literacy on Children's Learning From Films and Hypermedia. Journal of Applied Developmental Psychology, 48, 33-41
- Lee, A. y. L. (2016). Media Education in the School 2.0 era. Of Global Media and China, Pp.1-15. from: http://www.journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2059436416667129.
- Lee, L.; Chen, Der Thanq.; Li, Jen Yi. & Lin, T. B. (2015). Understanding New Media Literacy: The Development of a Measuring Instrument. Computers & Education, 85, 84-93.
- Bulger, M. & Davison, P. (2020). The Promises, Challenges and Futures of Media Literacy–
- Tohara, A. J. T. (2021). Exploring digital literacy strategies for students with special educational needs in the digital age. Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT), 12(9), 3345-3358
- Verovšek, P. J. (2019). Social criticism as medical diagnosis? On the role of social pathology and crisis within critical theory. Thesis Eleven, 155(1), 109-126.